

UOT78.

DOI 10.52094/152412.43.2023.25

Nərmin Mübariz qızı Kamilova Azərbaycan Dövlət

Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti

Dosent E-mail:

nermin.mubariz@mail.ru

MÜASİR ŞƏRAİTDƏ HƏRBİ VƏTƏNPƏRVƏRLİK TƏRBIYƏSİNİN BÖYÜMƏKDƏ OLAN GƏNC NƏSLƏ ÖYRƏDİLMƏSİ

Xülasə: Məqalədə hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsini müasir şəraitdə öyrənilməsi, onun mahiyyəti, məqsəd və vəzifələri aydınlaşdırılır. Dünyada müasir dövrdə olan ekstremal, qeyri-stabil vəziyyətin insanlar tərəfindən şüurlu surətdə başa düşülməsi məsələləri və onun müdafiə - vətənpərvərlik fəallığının artırılması araşdırılır. **Açar sözlər:** hərbi vətənpərvərlik,şagird,Vətən,orta ümumtəhsil məktəbi,musiqi.

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsini müasir şəraitdə öyrənilməsi üçün ilk növbədə onun mahiyyəti, məqsəd və vəzifələri aydınlaşdırılmalıdır.

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsini digər tərbiyə növlərindən fərqləndirən əsas keyfiyyətlər böyüməkdə olan gənc nəslə vətənin ekstremal vəziyyətdə onu qoruya bilməsi, işğalçılara qarşı mübarizəyə hazır ola bilməsi, vətənin ordu sıralarında qulluq etməyə hazır olması, hər gün sülhün qorunması üçün mübarizə edə bilməsidir.

Vətəni qorumağa hazırlanan şəxsiyyətə verilən tələblər təkcə əmək xarakterinin formalaşması ilə bitmir, eyni zamanda ümumbəşəri dəyərlərin qorunması və döyüşçülərin vətəni qorumaq qabiliyyətinə malik olmaları da bura aid edilməlidir. Müasir dövrdə silahlı mübarizə vətənin ekstremal şəkildə qorunması deməkdir. Bunun digər formaları əmək, öz istehsalat vəzifələrinin həyata keçirilməsi, vətənin bütövlüyü uğrunda mübarizəsi, siyasi ekstremizmə, millətçiliyə qarşı mübarizəsi hesab oluna bilər.

Bu heç də o demək deyildir ki, hərbi vətənpərvərlik fəaliyyəti öz mahiyyətini itirir. Əksinə bu o deməkdir ki, vətənin iqtisadiyyatının, sənayesinin inkişafı, həmdə onun hərbi sənayesinin inkişafına səbəb olur.

WORLD OF CULTURE

Azerbaijan State University of Culture and Arts, XXXXIII edition, Baku, 2023

Əmək fəaliyyəti qabiliyyətlərinin bu mənada formalaşdırılması hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin aktual məqsədinə çevrilir və gənc nəslin təkcə Ordu sıralarında qulluq etməsindən fərqlənir. Yəni arxada güclü iqtisadiyyatı, sənayesi, o cümlədən hərbi sənaye kompleksi olan dövlətin ordusu da güclü olmalıdır.

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi şəxsiyyətin inkişafının aspektlərindən ayrı ola bilməz. Bütün fəaliyyətlərin nəticəsi və insanın ünsiyyəti onların həyata keçməsilə, həm də şüurlu olaraq vətən müdafiəsilə əlaqəliliyi bilindikdə daha böyük əhəmiyyətə malik olur. Bunun üçün müharibə ilə əlaqədar qorxu hissinin süni yolla artırılması qərb ölkələrinin tərəfindən hərbi sənaye kompleksləri bilərəkdən yaradılır.

Dünyada müasir dövrdə olan ekstremal, qeyri-stabil vəziyyət insanlar tərəfindən şüurlu surətdə başa düşülməli, onun müdafiə - vətənpərvərlik fəallığını artırmalıdır. Cəmiyyət heç də həmişə bu vəziyyəti başa düşmür və kütləvi hərbi vətənpərvərlik tədbirlərinə çox zaman bir tərəfli yanaşırlar. Bu da ona gətirib çıxarır ki, ümumtəhsil məktəblərində hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi nəticə etibarilə tarixi bayramlara çevrilir və kollektiv tərəfindən qeyd olunur.

Əslində hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi sisteminin funksiyasının mahiyyəti, onun tam işi, məzmunu bu günə qədər pedaqoq alimlər tərəfindən tam açıqlanmamışdır. Lakin nəzəri səviyyəyə qalxarkən hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin xüsusiyyətlərini itirmək, onları ümumpedaqoji nəzəriyyələri səviyyəsinə də endirmək olmaz. Hərbi vətənpərvərlik şüurun mürəkkəb quruluşunu formalaşdırmaq üçün, bəzən azeffektli vasitələrdən istifadə etmək də məqsədə uyğundur. Məsələn, Respublika İncəsənət Gimnaziyasının ibtidai sinif müəllimi M.Şabanbəyova vətənpərvər – beynəlmiləçilərin əxlaq keyfiyyətlərini tərbiyə etmək üçün müxtəlif fənlərin, o cümlədən “musiqi” fənninin tədrisi prosesində hekayə - söhbət, mühazirə, ekskursiyadan, bədii vasitələrdən istifadə etməyi, veteranlarla görüşməyi, muzeylərdə olmağı və s. məsləhət görür.

Bu tərbiyəvi – didaktik vasitələrin hamısı aydındır ki, hərbi vətənpərvərlik funksiyalarını həyata keçirə bilməz və onlardan başqa məqsədlər üçün də istifadə etmək mümkündür.

Beləliklə, problemin mürəkkəbliyi ilə onların həyata keçirilməsinin asanlıığı arasında təzadlıq yaranır. Müasir dövrdə vahid hərbi vətənpərvərlik kompleksinin funksiyaları informativ və illüstrasiya metodlarından fərqli olan tərbiyəvi – didaktik vasitələrindən istifadə etməyi tələb edir. Deyilən halda tərbiyənin effektiv vasitəsi şəxsiyyətin daxili fəallığının artırılması ola bilər. Bu tipli tədris prosesi özündə ideoloji informasiyanı, fərdi seçmə qabiliyyətini, mənasının açılmasını və onlara qarşı öz

tənqidi fikirlərini göstərmə qabiliyyətini birləşdirir. Bu cür təlim şagirdlərin beyinlərinin yüklənməsinin qarşısını alır.

“Beləliklə, hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin nəzəriyyəsi haqqında danışarkən ilk növbədə bir sıra prinsiplial məsələləri, o cümlədən metodoloji, şəxsiyyətin müstəqillik dövründə formalaşdırılmasının sosial faktlarının əsasları tədqiq olunmalıdır. məlumdur ki, tərbiyəvi effekt şagirdlərin hərtərəfli həyati fəaliyyəti nəticəsində yaranır və formalaşır” (1.s.24).

Buradan da Vətəni qoruyanların şəxsiyyətinin formalaşması müəyyən faktorlar sisteminin olmasını tələb edir. Lakin bu tələblərin heç də hamısı həyata keçirilmir. Çox zaman tərbiyəvi funksiyalara hərbi ənənələr, hərbi muzeylər və s. aid edilir. Halbuki bütün bunlar metodoloji cəhətdən perspektivsizdir.

Müasir dövrdə hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi ilə əlaqədar tədqiqatlar qarşısında yeni baxışlar və yanaşmalar qoyulur.

Bu günün tələbatı belədir ki, vətənin qorunması keyfiyyətinə şəxsiyyətin keyfiyyətlər komplekslərindən biri kimi yanaşmaq lazımdır. Beləliklə, şagirdin fiziki tərbiyyəsi, qarşısına qoyduğu problemlərin həllinə nail olmaq və çətinliklərə qalib gəlmək, izzət çəkmək (hisslər), vətənin naliyyətlərinə sevinmək (hisslər) kimi keyfiyyətlər bir-birilə daxilən əlaqəli şəkildə tərbiyə olunmalı və vətənimizin qorunmasının tərkib hissələrini təşkil etməlidir (2. s.8). Vətəni qorumağa tam və bütöv şəkildə yanaşma onun formalaşmasına olan anlayışlarda dəyişikliklərə səbəb olur. Belə ki, müxtəlif tərbiyəvi vasitələr hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi sisteminin vətəni qorumağa hazırlıq strukturunda onların spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq istifadə olunmalıdır. Yəni vətəni qorumağa hazırlıq ümumi tərbiyə prosesində şəxsiyyətin formalaşması və inkişafının göstəricilərindən biridir.

Tədqiqatçıların hərbi vətənpərvərlik probleminə sistemli və tam şəkildə yanaşmaları müasir pedaqogikanın tələblərinə uyğundur. Bununla bərabər, müşahidələr onu göstərir ki, “hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin sistemi” anlayışının açıqlanmasında birlik, həmfikirlilik yoxdur.

Məsələn, V.S.Çudnıy hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin sistemini “şagirdlərin vətəni qorumaqla əlaqədar aparılan tədbirlər, məzmun, forma və metodlarının vahid şəkildə istifadəni nəzərdə tutur” (3.s.14). Bu tədqiqat sistemin müxtəlif komponentləri göstərilə də bütün komponentlərin tamlığı öz əksini tapmayı.

N.M.Konjiyev bu anlayışa daha geniş açıqlama verir və V.S.Çudnıyın araşdırmalarındakı komponentlərə şagirdlərin əxlaqi, siyasi, fiziki keyfiyyətlərini,

eyni zamanda hərbi və hərbi-texniki hazırlığı komponentlərini də əlavə edir (4. s.370373).

A.A.Aronovun bu sahədə apardığı tədqiqatlarda V.S.Çudnıyın və N.M.Konjiyevin təklif etdiyi komponentlərin qəbul etməklə bərabər, “Vətəni qorumaq, hərbi borcunun həyata keçirilməsi üçün daima, ardıcıl olaraq dərs prosesində şagirdlərin şüuruna, hissələrinə bu problemlə əlaqədar fəal təsir göstərilməlidir” tələbi qoyulur (5. s.126127). Göründüyü kimi, tədqiqatçılar sistemli yanaşmanın metodoloji əsaslarını, onların xüsusiyyətlərini hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinə tətbiq etməklə mənimsəyirdilər.

Beləliklə, verilən sistemin komponentləri, onların arasında əlaqələr, sistemi təbiətinin tamlığı göstərilir. Akademik A.M.Maxmutovun və V.S.Tyuxinin fikrincə bu müxtəlif sistem anlayışlarına bir “universal” deyil, sistemlərin yanaşması kimi baxmaq lazımdır.

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi sistemində hansı nəzəri anlayışlarda dəyişikliklər baş verməlidir. İlk növbədə hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi sistemində onun məqsədi elmi surətdə işlənilməlidir. Belə ki, məhz məqsəd “sistemyaradan faktorların” əsaslarından biridir, (6. s.69) “verilən sistemin keyfiyyətlərini müəyyənləşdirən komponentlərindən biridir” (7. s.45).

Keçən əsrin 80-90-cı illərində akademiklərdən Y.K.Babanski, B.S.Qerşunski, V.İ.Zaqvyazinski, V.S.İlyin, V.S.Şubinski tərəfindən aparılmış tədqiqatlarda məqsədlə əlaqədar müxtəlif yanaşmalar öz əksini tapmışdır. Lakin bunlara baxmayaraq hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi sistemində məqsədin xüsusiyyətləri ilə əlaqədar adı qeyd olunan alimlərin tədqiqatlarında əsaslı açıqlamalara rast gəlinmir.

Pedaqoq – alim V.Momov isə məqsədi belə açıqlayır: “tərbiyəvi proqramın və onun arzu edilən nəticələrinin alınma yollarının yönəldicisi, müəyyən edicisidir” (8. s.102).

Bizcə, verilən problemin həllini psixoloqların şəxsiyyət və onun strukturu ilə əlaqədar tədqiqatlarında axtarmaq lazımdır. Psixoloji ədəbiyyat, hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi təcrübəsi göstərir ki, Vətəni qorumağın məqsədi insan şəxsiyyətinin formalaşması ilə bir başa əlaqəlidir. Yəni insan şəxsiyyətinin formalaşması ilə əlaqədar müxtəlif keyfiyyətlərin vahid şəkildə birləşməsi, həm də şagirdə Vətəni qorumaq kimi keyfiyyətin yaranmasına, formalaşmasına və inkişafına gətirə bilər. Yəni, şagirdin qazandığı bilik, bacarıq, vərdislər də onun hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi sistemində daxil olan faktorlardandır. Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi

prosesində mütləq müəllimin əli altında və ümumiyyətlə məktəblərimizdə olan əyani vəsaitlərdən geniş surətdə istifadə etmək lazımdır. Eyni zamanda şəxsiyyətin keyfiyyətlərinin formalaşmasının mahiyyəti və qanuna uyğunluqları da aydınlaşdırılmalıdır.

Respublikamızda məqsəd qoyulmanın elmi əsasları sahəsində aparılan tədqiqatların praktikaya tətbiqi göstərir ki, tərbiyəçilər aşağıdakı bacarıqlara yiyələnmişdirlər:

Vətəni qorumaq üçün böyük əhəmiyyətə malik şəxsi keyfiyyətlərin inkişaf səviyyəsinin diaqnozunu vermək, tərbiyə səviyyəsinə uyğun tərbiyəvi məqsədini və hərbi vətənpərvərlik keyfiyyətlərin “ən yaxın inkişaf zonasını” formalaşdırmaq, hərbi vətənpərvərlik tərbiyə prosesini keyfiyyət dəyişikliyi və kəmiyyət dəyişikliyi vaxtı ilə əlaqədar mərhələlərə bölmək, şəxsiyyətin aktual vəziyyətini stimullaşdırmaq (intellektual, emosional, praktiki fəallığı) görülən işin nəticəsini qiymətləndirmək və onları nəzərdə tutulan işlərlə müqayisə etmək. Bu qeyd olunan bacarıqlar vətəni qorumağın bir növ “kərpicləri” hesab oluna bilər.

Sistemin digər komponenti qoyulmuş məqsədin seçilməsi, proyektləşdirilməsi və bir sıra hallarda məqsədin həyata keçirilməsinin tərbiyəvi-didaktik vasitələrinin innovasiya işləmələrinin yaradılmasıdır.

Tərbiyə vasitələrinin seçilməsində onların təbiəti haqqında dəqiq məlumatlara malik olmaq vacibdir.

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi vasitələrinin xarakteristikası haqqında danışdıqda qabaqcıl dünya ölkələrinin psixoloqlarının və filosoflarının elmi nəzəriyyələrinə əsaslanırıq. Bunlara misal olaraq məşhur psixoloq və filosoflardan S.H.Rubinşteynin, A.N.Leontyevin, M.S.Kaqanın, E.Q.Yudin, Ə.Əlizadənin və digərlərinin əsərlərini göstərmək olar.

Adı çəkilən psixoloq-alimlərin əsərlərindən belə bir fikrə gəlmək olur ki, şəxsiyyətdə istənilən dəyişikliklər onun şəxsi həyatı fəaliyyəti nəticəsində baş verir, lakin bu dəyişikliklərin xarakteri və dərinliyi həyatı fəaliyyətin məqsədinə, məzmununa və ehtiyaclarına uyğun olur. Deməli, hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin vasitələri – şagirdlərin təşkil olunmuş fəaliyyət növləri olub, onların Vətəni qorumaq hazırlığına da müsbət dəyişikliklər edir. Bu dəyişikliklər isə şagird qarşısında qoyulmuş məqsədə uyğun olur.

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin vasitələrindən eyni zamanda digər tərbiyə işlərində də istifadə etmək mümkündür. Vasitələri seçərkən biz belə bir qənaətə də

gəlirik ki, hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi üzrə konkret məqsədlər dəyişərkən, onların nailiyyətlərinin vasitələri də dəyişikliyə uğrayır.

Tərbiyə vasitələrini seçərkən belə bir sual yaranır ki, hansı fəaliyyət növləri şagirdlər qarşısında qoyulmuş məqsədlərə uyğundur və şagirdlər bunları necə qavrayar, şagirdlər üçün qeyd olunan fəaliyyət növü maraqlı, əhəmiyyətliymi?

Əgər müəllim gələcəkdə şagirdin professional hərbiçi olmaq məqsədini qoymuşsa, onda o, bu ixtisasla əlaqədar maraqlı məlumatları, hadisələri, sənətin müsbət və mənfi keyfiyyətləri haqqında şagirdlərə açıqlamalar da verilməlidir.

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi sistemində vasitələrin seçilməsi digər tərbiyə vasitələri hesabına olmamalıdır. Ona görə də hər bir müəllimə şəxsiyyətin formalaşdırılmasında hərbi vətənpərvərlik tərbiyə vasitələrindən digər tərbiyə növlərindən qarşılıqlı əlaqə yaratmağı öyrətmək lazımdır.

Bəs vətəni qorumaqla əlaqədar şəxsiyyətin formalaşdırılmasında hansı hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi sisteminin vasitələrindən istifadə etmək lazımdır?

Bunun üçün keçmiş Sovetlər ölkəsində təcrübədə ən çox istifadə olunan hərbi vətənpərvərlik sistemlərini nəzərdən keçirək. Tədqiqatçı-alim V.S.Çudnıy bu sistemin aşağıdakı komponentlərini qeyd edir:

- 1) Məktəblilərin vətəni qorumaqla əlaqədar vacib olan bilik, bacarıq və vərdişlərin elmi əsaslarını öyrənmək;
- 2) Şagirdlərin ilkin hərbi hazırlığı;
- 3) Tətbiqi xarakterli sinifdən xaric işlər zamanı əldə edilən xüsusi bacarıq və vərdişlərə yiyələnmək.
- 4) Məktəbdənkənar hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi;
- 5) Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsində ailənin, cəmiyyətin, müxtəlif idman, elmi və hərbi-texniki cəmiyyətlərin məktəbə köməkliyi (9. s.14).

Pedaqoq – alim A.A.Aronovun fikrincə, “təşkilatı baxımından sistemin tərkib hissələri belədir: dərs prosesi; sinifdən kənar işlər; məktəbdən kənar işlər” (5. s.14).

Əslində bu cür struktur istənilən tərbiyə sistemində aid edilə bilər. Hərbi vətənpərvərlik sisteminin xüsusiyyəti isə tərbiyənin məzmununu ilə əlaqədar məzmun planının olması tələb olunur (5. s.126-127).

Ədəbiyyat siyahısı:

WORLD OF CULTURE

Azerbaijan State University of Culture and Arts, XXXXIII edition, Baku, 2023

1. Вырщиков А.Н «Военно-патриотическое воспитание: теория и практика». Москва: Педагогика., 1990,150 с.,с. 7, 24, 27, 29.
2. Конжиев Н.М. «Научно – педагогические основы военное – патриотического воспитания учащихся средней школы» Москва: 1980, 250 с.,с.8.
3. Чудный В.С. «Военно–патриотическое воспитание учащейся молодёжи». Москва:1985, 220 с.,с.14, 88.
4. Конжиев Н.М. «Научно – педагогические основы построение и функционирование системы средней общеобразовательной школы» Докторская диссертация. Петрозаводск,1987,300 с.,с.370-373.
5. Аронов А.А.«Воспитывать патриотов» Москва:1989,с. 2,14,126-127 6. Афанасьев В.Г.«Общество : системность, познание и управление» Москва:1981, 69 с.,с.3-5.
7. Ахлибинский Б.В.«Диалектика и методологические проблемы общей теории систем» Ленинград:1976,170 с.,с.45.
8. Момов В.«Человек, мораль, воспитание». Москва:1975,150 с.,с.102. 9. Чудный В.С. «Военно–патриотическое воспитание учащейся молодёжи». Москва:1985, 220 с.,с.14, 88.

Нермин Мубариз кызы Камилова**Преподавание военно-патриотического воспитания молодого поколения в современных условиях**

Резюме: Статья называется «Изучение военного патриотизма в современных условиях для подрастающего молодого поколения. В статье для изучения воспитания военного патриотизма в современных условиях рассматривается его сущность, цели и задачи.

Ключевые слова: военный патриотизм, студент, страна, вуз, музыка.

Nermin Mubariz gizi Kamilova**Teaching of military patriotic education of the young generation in modern conditions**

Summary: The article is called “Studying military patriotism in modern conditions for the younger generation.” In order to study the education of military patriotism in modern conditions, the article examines its essence, goals and objectives.

Key words: military patriotism, student, country, high school, music.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 30. 11. 2023